BYUDJET DAROMADLARINING SHAKLLANISHIDA SOLIQLARNING O'RNI VA AHAMIYATI.

Andijon davlat texnika instituti, Muhandislik iqtisodiyoti va boshqaruv fakulteti, moliya va moliyaviy texnalogiyalar yo'nalishi 4 kurs talabasi Ilhomov Abdulhodiy Ikromjon o'g'li

ilhomovabdulhodiy70@gmail.com TEL:+998505999949

KIRISH

Bozor iqtisodiyoti sharoitida davlatning barqaror faoliyat yuritishi, ijtimoiy iqtisodiy dasturlarni amalga oshirishi hamda aholi farovonligini ta'minlashi ko'p jihatdan davlat byudjeti daromadlarining shakllanishiga bog'liqdir. Byudjet daromadlarining asosiy manbai esa soliqlar hisoblanadi. Soliqlar milliy daromadni qayta taqsimlashning eng muhim moliyaviy vositasi bo'lib, ular orqali davlat o'z funksiyalarini bajarish uchun zarur moliyaviy resurslarni shakllantiradi. Bugungi kunda rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlarda markaziy byudjet daromadlarining asosiy qismini soliq tushumlari tashkil etadi. Shu bois soliqlarning iqtisodiy mohiyatini, ularning byudjet daromadlarini shakllantirishdagi o'rni va ahamiyatini o'rganish dolzarb masalalardan biridir.

ASOSIY QISM

Milliy daromadni qayta taqsimlash va shu asosda byudjet daromadlarini shakllantirishning asosiy usuli soliqlar hisoblanadi. Turli mamlakatlar markaziy byudjetlarining daromadlarida soliq tushumlari qariyb 60-95 foizni tashkil etadi.

Byudjet daromadlarining asosiy qismi soliqlar yordamida byudjetga undiriladi va bu jarayonda quyidagi prinsiplarga amal qilinadi:

- soliqlarning byudjetga undirilishi mamlakat milliy daromadi va milliy boyligi manbalarining tugab borishiga olib kelmasligi;
- soliqlarning ularni to'lovchilar o'rtasida teng (adolatli) taqsimlanishi;

- soliqlarning ishlab chiqaruvchilar aylanma fondlari hajmiga salbiy ta‘sir ko’rsatmasligi;

- soliqlarning sof daromadga nisbatan hisoblanishi;

- davlat uchun soliqlarning undirilishi arzonga tushishi;

- soliqlarning undirilish jarayoni xususiy sektorni siqib chiqarmasligi, xususiy biznes subyektlarining soliq to’lashdan bosh tortishiga olib kelmasligi va xufya iqtisodiyotning yuzaga kelishiga sharoit yaratmasligi.

Korxonalar, tashkilotlar, firma va kompaniyalar tovar mahsulotlarini ishlab chiqarganida va sotganida, aholiga turli xizmatlarni ko’rsatganida, ishlar bajarganida yoki bozorlarda oldi-sotdi qilganda ham pul to’lovlarini amalga oshiradilar. Lekin bu munosabatlarning hammasi ham soliq munosabati bo’lmaydi. Soliq munosabatlarida mamlakatda yaratilgan yalpi ichki mahsulot qiymatini taqsimlash va qayta taqsimlash asosida davlat byudjetiga mablag’larni majburiy tarzda jalb qilish jarayoni amalga oshiriladi.

Soliqlar majburiy pullik to’lovni ifoda etuvchi, soliq to’lovchilar (yuridik va jismoniy shaxslar) bilan soliqni o’z mulkiga aylantiruvchi subyekt sifatida davlat o’rtasida sodir bo’ladigan iqtisodiy pul munosabatlarini anglatadi.

Soliqlar iqtisodiy kategoriya sifatida bozor iqtisodiyoti munosabatlari, shu jumladan, moliyaviy munosabatlar tarkibiga kiradi. Bozor iqtisodiyoti - erkin raqobatga asoslangan iqtisodiyot, ya‘ni har bir iqtisodiy subyekt, tadbirkor o’z tovariga erkin baho belgilashi, mahsulot yetkazib beruvchini ixtiyoriy tanlashi va o’zi iste‘molchini topib, unga mahsulotini sotish huquqiga ega. Shuning uchun davlat ular daromadlarining bir qismini taqsimlab, oddiy ajratma sifatida davlat byudjetiga olib qo’ya olmaydi. Erkin iqtisodiy subyektlarning daromadlarini davlat hisobiga undirish uchun qonun chiqaruvchi organning qarori, ya‘ni qonuniy asos bo’lishi zarur. Erkin iqtisodiyot sharoitida soliqlar ham erkin, ochiq, aniq bo’ladi, demokratik to’lovga aylanadi.

Soliq munosabatlarini tashkil qilishda, soliq to’lovchilar va davlat o’rtasida daromadlarning taqsimlanishida tomonlarning iqtisodiy manfaatlarini albatta e‘tiborga olish zarur. Davlat o’zining ehtiyojlarini qondirish manfaatidan kelib chiqib, soliq to’lovchilar daromadlarini istaganicha olib qoya olmaydi, soliqlarni byudjetga undirishning ma‘lum chegarasi mavjud. Bu chegarani davlat soliq to’lovchilarning mahsulot ishlab chiqarish va foyda olishdagi faoliyatini hisobga olib belgilaydi. Taqsimlash jarayonlaridagi oqilona nisbatning buzilishi soliq to’lashdan bosh tortish, soliq bazalarini yashirish, xufyona iqtisodiyotga o’tib ketish kabi salbiy oqibatlarga olib kelishi mumkin. Ikkinchi tomondan, soliqlardan makrodarajada iqtisodiyotni rivojlantirish, bozor infratuzilmasini yaratish va boshqa umumjamiyat ehtiyojlari uchun yetarli moliyaviy resurslar to’plash maqsadida foydalaniladi. Bir xil mohiyatga ega bo’lgan, markazlashgan pul fondi bo’lmish davlat byudjeti va davlatning boshqa maqsadli jamg’armalarini shakllan-tirishga xizmat qiladigan soliqlar va yig’imlar turlarining yig’indisi *soliq tizimi* deb ataladi.

Xulosa

Soliqlar davlat byudjeti daromadlarini shakllantirishning eng muhim va asosiy manbai hisoblanadi. Ular milliy daromadni qayta taqsimlash orqali davlatning ijtimoiy-iqtisodiy vazifalarini moliyaviy jihatdan ta’minlashga xizmat qiladi. Soliqlarni undirish jarayonida adolat, iqtisodiy samaradorlik va soliq to‘lovchilarning manfaatlarini hisobga olish muhim ahamiyat kasb etadi. Oqilona soliq siyosati ishlab chiqarishni rag‘batlantiradi, xususiy sektor rivojiga to‘sqinlik qilmaydi hamda xufyona iqtisodiyotning oldini olishga yordam beradi. Shu bilan birga, soliqlar orqali byudjetga yetarli moliyaviy resurslar jalb etilib, iqtisodiyotni rivojlantirish va umumjamiyat ehtiyojlarini qondirish imkoniyati yaratiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati:

1. O. Olimjonov iqtisodiyot fanlari doktori, professor moliya darslik 2019

2. Iqtisodiy rivojlanish va soliqlar / N. A. Asimov. — Tashkent: Iqtisodiyot va tashqi savdo vazirligi nashriyoti, 2020.
3. Soliq tizimlari: nazariya, amaliyot va istiqbollar / A. J. Turaev. — Tashkent: Iqtisodiy nashr, 2020.